מחוון למורה

מחוון: "ואלה המשפטים": עבד עברי, נזקי גוף ו"עין תחת עין"

1. שש שנים: העבדות מוגבלת בזמן ונגמרת "יֵצֵא לַחָפְשִׁי, חִנָּם". רציעה: מי שבוחר להישאר מסומן, כדי ללמד שהחירות היא הערך הראוי. אמה: אם לא נותנים לה "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ" היא יוצאת חינם (יא). עין ושן: "לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ", האדון אינו רשאי לפגוע בגוף העבד.
2. יש לסדר את החוק לפני הלומדים ולהסביר את טעמיו, "כְּשֶׁלְּחָן הֶעָרוּךְ וּמוּכָן לֶאֱכֹל לִפְנֵי הָאָדָם", ולא רק לחזור על הנוסח עד שינונו. החוק צריך להיות מובן.
3. בשחרור העבד בשנה השביעית יש זכר ליציאת מצרים, שהדיבר הראשון מזכיר ("אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם"), וגם זכר לשבת. מי שה' הוציא מעבדות אינו מחזיק עבד לעולם.
4. האוזן שמעה בסיני "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", ובכל זאת האדם קנה לעצמו אדון. ישראל הם עבדי ה' ולא עבדים לעבדים; ויתור על חירות פוגע בייעוד הזה, ולכן הרציעה.
5. רש"י: תשלום "דמי עינו", לפי ירידת ערכו, "וְלֹא נִטְילַת אֵבֶר מַמָּשׁ". רב סעדיה: אי אפשר לפגוע במכה באותה מידה בדיוק; אולי יעוור לגמרי או ימית, וזה אינו צדק.
6. שור תם שהמית אדם: השור נסקל, ונאמר "וּבַעַל הַשּׁוֹר, נָקִי" (כח); שור תם שנגח שור: חוצים את הנזק (לה). שור מועד שבעליו הוזהר "וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ": הבעלים אחראי במלואו (כט, לו). העיקרון: האחריות גדלה עם הידיעה על הסכנה (רשלנות).
7. א. דוגמאות: "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת, מוֹת יוּמָת" (יב) קשור ל"לא תרצח"; "וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ" (טז) קשור ל"לא תגנב" לפי רש"י (גניבת נפש); "וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ" ו"וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ" (טו, יז) קשורים ל"כבד את אביך ואת אמך"; דין העבד בשנה השביעית קשור לשבת. ב. רמב"ן: השחרור הוא "זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם", מי שהיה עבד במצרים ושוחרר מגביל את העבדות אצלו. רש"י (רבן יוחנן בן זכאי): "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", והרוצה להישאר עבד נרצע. השחרור על עין ושן (כו-כז) מראה שגוף העבד אינו רכוש מוחלט. ניקוד מוצע: סעיף א 8 (2 דוגמאות × 4); סעיף ב 12 (רמב"ן 4, רש"י 4, ראיה נוספת מהפסוקים 4).

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ותלמוד בבלי מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: מעמד הר סיני ופרשת משפטים (שמות יט-כד) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, עיון בחוק המקראי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.